

РОЗРОБЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ З АГРАРНОЮ СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЇХ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS WITH AGRICULTURAL SPECIALIZATION FOR SHAPING THEIR INVESTMENT POTENTIAL

У статті розроблені методичні підходи до оцінки сталого розвитку сільських територій з аграрною спеціалізацією для подальшого формування їх інвестиційного потенціалу. Визначено, що сталий розвиток сільських територій є ключовим чинником забезпечення соціально-економічної стабільності, продовольчої безпеки та збереження навколишнього природного середовища. Зазначається, що комплекс взаємопов'язаних соціально-економічних факторів ускладнює сталий розвиток сільських територій, які стикаються з різноманітними проблемами, пов'язаними як з війною, так і системними проблемами вітчизняної економіки. Розроблено систему показників оцінки сталості розвитку сільських територій, які спеціалізуються на виробництві аграрної продукції. Методика включає показники, що характеризують розвиток сільськогосподарського виробництва, соціальної інфраструктури та демографічний стан. Зазначені показники є основою для подальшого розрахунку інтегрального показника сталого розвитку досліджуваної території. На основі запропонованої системи показників було розроблено методику оцінки рівня соціально-економічного розвитку даних територій. Запропонований у роботі методичний підхід є важливим інструментом для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, формування цільових програм підтримки сільських громад. Дана методика може бути використана для моніторингу результатів впроваджених політик у сфері сталого розвитку економіки у цілому та аграрного виробництва зокрема.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, управління, методика, аналітичне забезпечення, ефективність, інфраструктура, аграрне виробництво, потенціал, інвестиційна привабливість.

The article develops methodological approaches to assessing the sustainable development of rural areas with agricultural specialization for the further formation of their investment potential and adjustment of directions, forms and mechanisms of state support for these territories. It is determined that the sustainable development of rural areas is a key factor in ensuring socio-economic stability, food security and environmental preservation. It is noted that a complex of interrelated socio-economic factors complicates the sustainable development of rural areas, which face various problems related to both war and systemic problems of the domestic economy. A system of indicators for assessing the sustainability of the development of rural areas specializing in the production of agricultural products has been developed. The methodology includes indicators that characterize the development of agricultural production, social infrastructure and demographic status. These indicators are the basis for further calculation of the integral indicator of sustainable development of the studied territory. Based on the proposed system of indicators, a methodology for assessing the level of socio-economic development of these territories has been developed. The methodology proposed in the article for assessing the level of socio-economic development of rural areas with agricultural specialization is necessary for an objective analysis of the current state of these areas, identification of problem areas and determination of the potential for further development. The specified methodology allows for a comprehensive consideration of economic, social and infrastructure factors that affect the quality of life of the population and the efficiency of agricultural production. The approach proposed in the work is an important tool for making informed management decisions, forming targeted programs to support rural communities. The proposed methodology can be used to monitor the results of implemented policies in the field of sustainable development of the economy in general and agricultural production in particular.

Key words: sustainable development, rural areas, management, methodology, analytical support, efficiency, infrastructure, agricultural production, potential, investment attractiveness.

УДК 332.13:338.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-65>

Зоря О.П.¹

д.е.н., професор,
Полтавський державний аграрний
університет

Будніков О.А.

аспірант,
Полтавський державний аграрний
університет

Вебер Б.С.

аспірант,
Полтавський державний аграрний
університет

Zoria Oleksii

Budnikov Oleksandr

Veber Bohdan

Poltava State Agrarian University

Постановка проблеми. Сільські території, що спеціалізуються на аграрному виробництві, відіграють особливо важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, зайнятості населення та формуванні експортного потенціалу нашої держави. Проте, інтенсивне використання природних ресурсів, зміна клімату, соціально-демографічні проблеми та економічні виклики ставлять під загрозу довгострокову життєздатність таких територій. Впровадження принципів сталого

розвитку в регіонах орієнтованих на аграрне виробництво та переробку продукції є критично необхідним для збереження родючості ґрунтів, раціонального використання водних ресурсів, зниження негативного впливу на довкілля та підтримки соціальної стабільності громад. Забезпечення сталості аграрного розвитку дозволяє не лише підвищити ефективність виробництва, а й зберегти потенціал територій для майбутніх поколінь.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-4689>

Сталий розвиток сільських територій є ключовим чинником забезпечення соціально-економічної стабільності, продовольчої безпеки та збереження навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у формуванні науково обґрунтованих методичних підходів до оцінки сталого розвитку таких територій. Ефективна оцінка дозволить виявляти дисбаланси, формувати пріоритети розвитку та забезпечувати прийняття виважених управлінських рішень на національному та регіональному рівнях. Відсутність уніфікованих підходів ускладнює аналіз динаміки розвитку, порівняння між регіонами та визначення ефективності впроваджених стратегій, що підкреслює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні та прикладні аспекти сталого розвитку сільських територій аграрного спрямування досліджувались і висвітлені у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Значний науковий доробок у розгляд і наукове осмислення цього питання зробили: Гадзало Я.М. [1], Лузан Ю.Я. [1], Рябоконь В.П. [2], Усюк Т.В. [3], Фаріон Л.В. [3], Лупенко Ю.О. [4], Малік М.Й. [4], Булавка О.Г. [4], Талавиря М.П. [5], Патики Н.І. [6], Булавка О.Г. [6], Бардіна Т.О. [7, 8], Радіонова Я.В. [7] та інші. Незважаючи на значну кількість досліджень, які стосуються вивчення проблем сталого розвитку сільських територій, питання забезпечення сталості розвитку аграрноорієнтованих територій потребує подальших досліджень з урахуванням сучасних викликів – змін клімату, деградації природних ресурсів, демографічного скорочення та нерівномірного доступу до інфраструктури. Необхідно розробити адаптивні методи оцінки сталого розвитку, що враховують специфіку аграрного виробництва, рівень інтеграції сільських громад у національні та глобальні ринки, а також соціальні аспекти життя на селі. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку індикаторів, що відображають не лише економічні, а й екологічні та соціальні складові сталого розвитку, з урахуванням регіональних особливостей і потенціалу територій.

Постановка завдання. Дослідження показників розвитку сільських територій є необхідним для комплексного розуміння рівня їх соціально-економічного стану, виявлення слабких місць та формування ефективних стратегій подальшої підтримки та розвитку. Такі показники дозволяють оцінити доступність базових послуг, якість життя населення, стан інфраструктури та потенціал для економічного зростання. Водночас ці показники можуть суттєво відрізнятися між різними територіями залежно від природно-кліматичних умов, рівня аграрної спеціалізації, історичного розвитку, демографічної ситуації, наявності ресурсів та державної підтримки. Саме тому диференційований підхід до аналізу є критично важливим

для забезпечення збалансованого й ефективного розвитку сільських територій, особливо з аграрною спеціалізацією. Відповідно до цього, основна мета даного дослідження полягає у розробленні методичних підходів до оцінки сталого розвитку сільських територій з аграрною спеціалізацією для подальшого формування їх інвестиційного потенціалу та корегування напрямів, форм і механізмів державної підтримки цих територій.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Комплекс взаємопов'язаних соціально-економічних факторів ускладнює сталий розвиток сільських територій, які стикається з різноманітними проблемами, пов'язаними як з війною, так і системними проблемами вітчизняної економіки. Відповідно до цього, слід приділяти особливу увагу тому, як і які фактори можуть впливати на характер розвитку сільських територій. Визначити, що сприяє збереженню поточних тенденцій (не погіршують ситуацію, що склалася), закріпленню (приводять до стабілізації ситуації) та їх розширеному відтворення (приводять до зростання соціально-економічних показників).

Сталість і динамічність соціально-економічного розвитку сільських громад і територій має стати однією з визначальних складових державної політики. На сьогодні для сільської місцевості характерні різке скорочення зайнятості, зростання безробіття й бідності, масова міграція селян, особливо сільської молоді, зниження рівня якості життя сільського населення тощо [6].

Міжнародна практика вказує на відповідне поєднання державного управління аграрним сектором економіки та окремих взаємопов'язаних напрямів розвитку сільських територій, зокрема захист і збереження ґрунтів, землеупорядкування, меліорація, водовідведення, зайнятість сільського населення, дотримання екології в агропромисловому виробництві, лісовому і рибному господарстві та інші, що залишається надзвичайно актуальним у цілому за умов удосконалення системи влади в Україні [1].

Розвиток сільських територій України супроводжується низкою соціально-економічних, екологічних, інституційних детермінант, що визначають їх особливості, індивідуальність, стан і тенденції функціонування. Ключовим принципом при дослідженні соціально-економічного й екологічного розвитку сільських територій є вибір методичних інструментів, які б враховували характерні ознаки територій і максимально розкривали їхні найважливіші особливості [3].

Для кожної окремо взятої сільської території характерні свої унікальні фактори, що впливають на їх розвиток, через що не зовсім коректно використовувати однаковий перелік показників їх оцінки. Так, якщо на сільській території зосереджено велике промислове виробництво, то податкові надходження до місцевого бюджету будуть

значно вищими. Проте, скорочення площі сільськогосподарських угідь, що використовуються, характеризуватиме погіршення розвитку аграрного виробництва. Описану суперечність можна уникнути завдяки використанню інтегрального показника розвитку сільської території, який враховуватиме зазначені нюанси.

У зв'язку з цим було розроблено систему показників оцінки сталості розвитку сільських територій які спеціалізуються на виробництві аграрної продукції (рис. 1), яка включає показники, що характеризують розвиток сільськогосподарського виробництва, соціальної інфраструктури та демографічний стан, які й будуть основою для

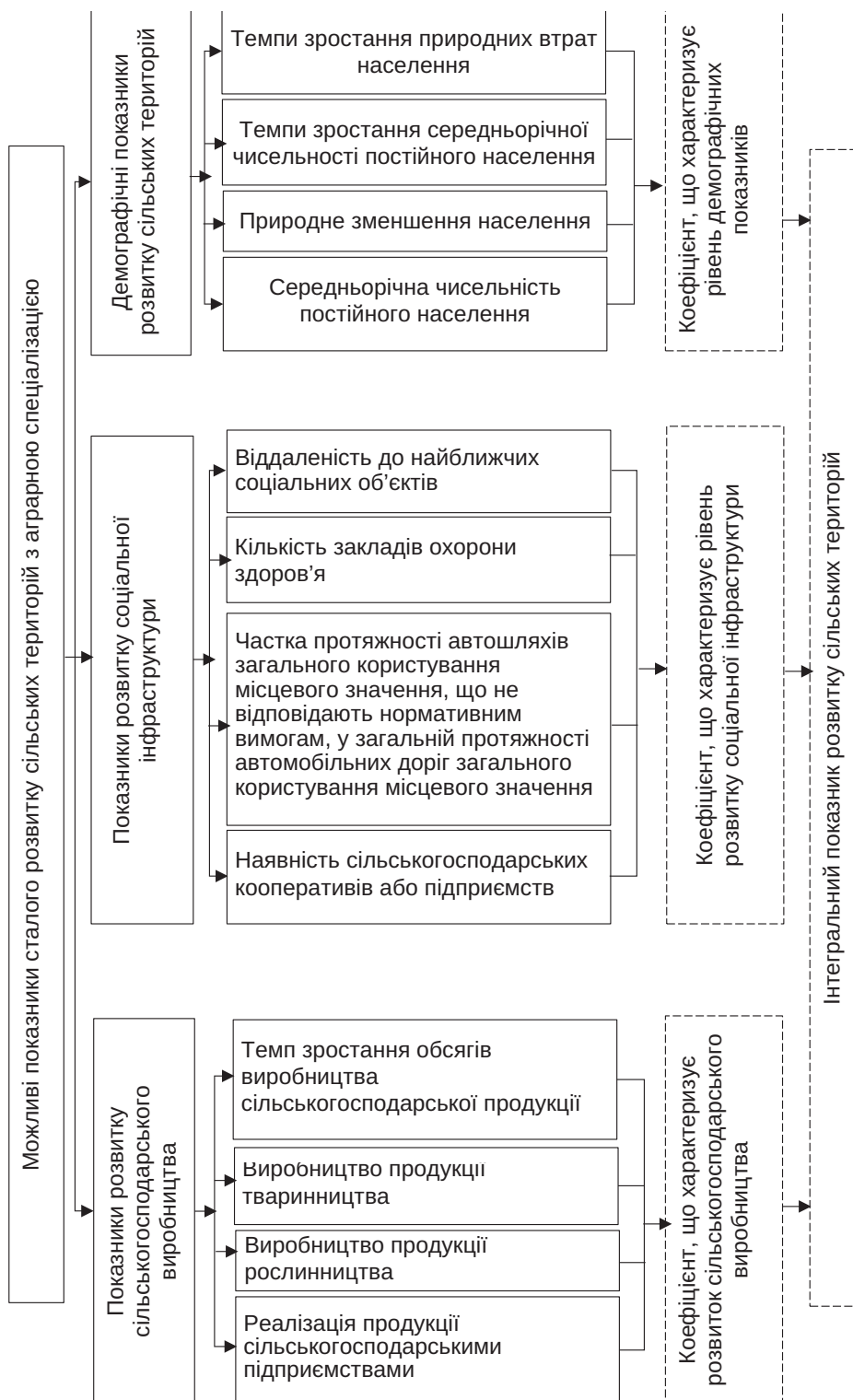

Рис. 1. Система показників оцінки сталого розвитку сільських територій

Джерело: систематизовано авторами

подальшого розрахунку інтегрального показника сталого розвитку досліджуваної території.

На нашу думку, інтегральний показник розвитку сільської території повинен включати три компоненти, кожен з яких відображає набір індивідуальних показників:

1. Коефіцієнт, що характеризує розвиток сільськогосподарського виробництва:

$$I_P = \sqrt[n]{P_n} \quad (1)$$

де P_n – показники, які характеризують розвиток сільськогосподарського виробництва; n – кількість показників.

2. Коефіцієнт, що характеризує рівень розвитку соціальної інфраструктури:

$$I_S = \sqrt[n]{S_n} \quad (2)$$

де S_n – показники, що характеризують рівень розвитку соціальної інфраструктури.

3. Коефіцієнт, що характеризує стан демографічних показників:

$$I_D = \sqrt[n]{D_n} \quad (3)$$

де D_n – показники, що характеризують рівень демографічних показників.

Таким чином, інтегральний показник розвитку сільської території пропонується визначити наступним чином:

$$I_{RA} = \sqrt[3]{I_P I_S I_D} \quad (4)$$

Зниження абсолютного значення інтегрального показника розвитку сільської території буде свідчити про необхідність коригування заходів державної підтримки, спрямованої на зростання

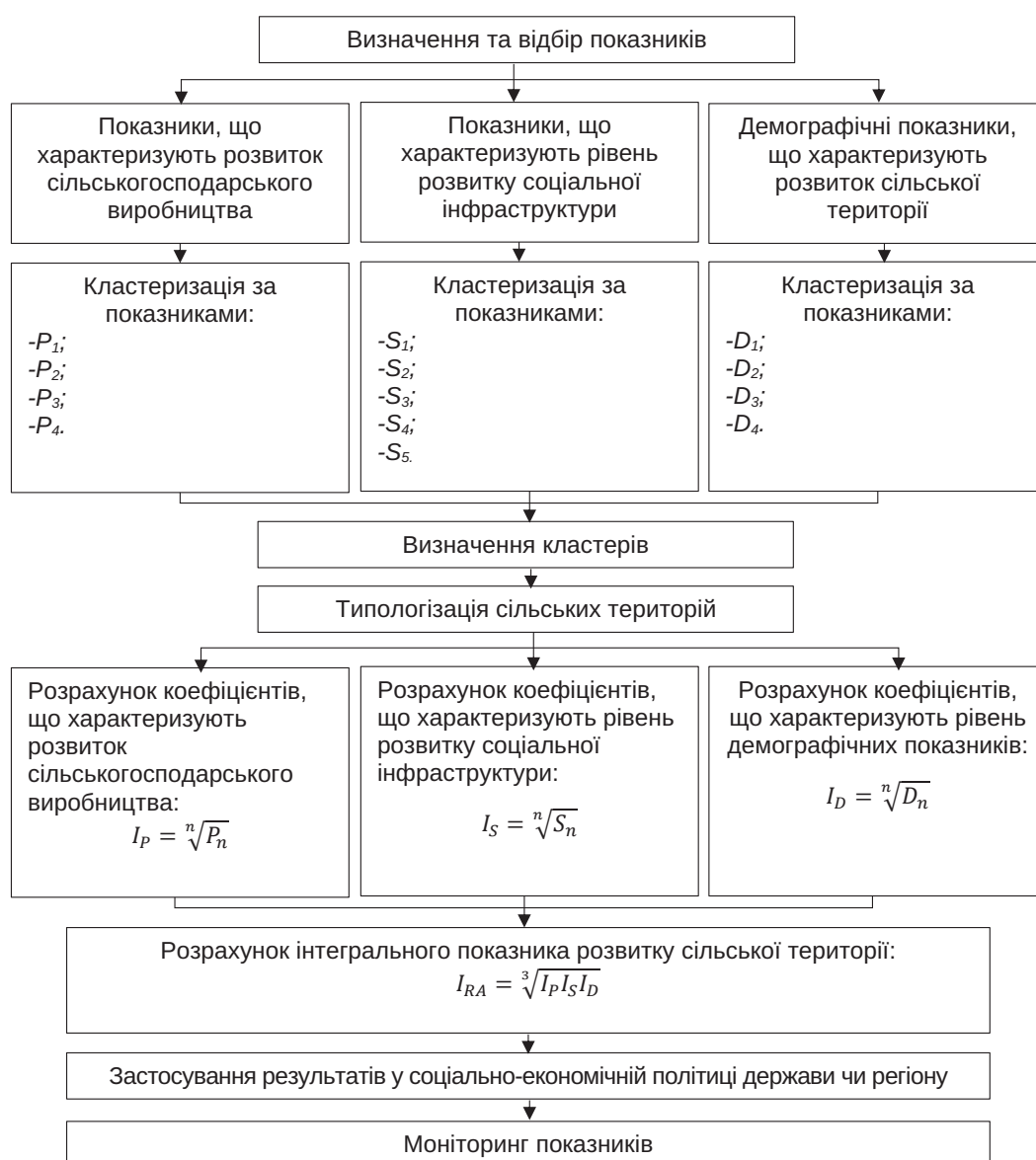

Рис. 2. Алгоритм застосування методики оцінки рівня сталого розвитку сільських територій

Джерело: удосконалено авторами

сільськогосподарського виробництва та забезпечення сталого розвитку сільських територій досліджуваного регіону чи громади. Результати аналізу динаміки та структури інтегрального показника будуть відображати загальну соціально-економічну ситуацію на досліджуваних сільських територіях, що необхідно враховувати при коригуванні заходів державної підтримки, спрямованих на зростання сільськогосподарського виробництва та забезпечення їхнього сталого розвитку. На основі запропонованої системи показників оцінки сталого розвитку сільських територій з традиційною спеціалізацією на аграрному виробництві було розроблено методику оцінки рівня соціально-економічного розвитку даних територій, алгоритм реалізації якої представлений на рис. 2.

Запропонована методика оцінки рівня соціально-економічного розвитку сільських територій з аграрною спеціалізацією є необхідною для об'єктивного аналізу поточного стану цих територій, виявлення проблемних зон та визначення потенціалу для подальшого розвитку. Вона дозволяє комплексно враховувати економічні, соціальні та інфраструктурні чинники, що впливають на якість життя населення та ефективність аграрного виробництва. Такий підхід є важливим інструментом для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, формування цільових програм підтримки сільських громад, а також для моніторингу результатів впроваджених політик у сфері сталого розвитку економіки в цілому.

На основі запропонованих методичних підходів, можна чітко визначати конкурентні переваги сільських територій, виявляти перспективні напрями для інвестування та мінімізувати ризики. Крім того, наявність обґрунтованих і прозорих даних сприятиме підвищенню довіри з боку держави, фінансових установ і приватного бізнесу, що в сукупності забезпечує зростання інвестиційної привабливості аграрноорієнтованих сільських територій.

Висновки. У роботі запропоновані методичні підходи до оцінки рівня соціально-економічного розвитку сільських територій, які передбачає їх типологізацію залежно від значення інтегрального показника сталого розвитку, що дасть змогу виявити основні проблеми, вирішення яких сприятиме не лише зміцненню сталості розвитку сільських територій, а й стимулюватиме зростання аграрного виробництва та його інвестиційного потенціалу. Отримані результати можуть бути використані при формуванні та удосконаленні заходів державної підтримки. Розроблені теоретичні та методологічні засади, а також практичні рекомендації дозволять забезпечити сталий розвиток сільських територій як основи зростання аграрного виробництва держави. Подальший розвиток цього дослідження полягає у розробці заходів, спрямованих

на вирішення проблем, виявлених при оцінці рівня сталого розвитку сільських територій та аграрного виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я. Удосконалення державного управління розвитком аграрного сектору економіки та сільських територій України. *Економіка АПК*. 2020. № 11. С. 6-18.
2. Рябоконь В.П. Децентралізація – шлях до розвитку сільських територій в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 6-17.
3. Усюк Т.В., Фаріон Л.В. Методичні підходи до оцінки ефективності розвитку сільських територій за умов сталості. *Економіка АПК*. 2018. № 2. С. 64-70.
4. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с.
5. Талавири М.П. Розвиток сільських територій на засадах сталості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2016. Вип. 1 (47). Т. 2. С. 146-150.
6. Патики Н.І., Булавка О.Г. Стратегічні орієнтири та пріоритетні напрями сталого розвитку сільських громад і територій в Україні в умовах децентралізації влади. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 91-102.
7. Зоря О.П., Бардіна Т.О., Радіонова Я.В. Інноваційний розвиток аграрного виробництва як стратегічний напрям забезпечення інвестиційної привабливості сільських територій. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 53. С. 14-19.
8. Зоря О.П., Бардіна Т.О., Зоря С.П. Теоретико-методологічні основи формування концепції інвестиційного забезпечення сталого розвитку сільських територій. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 63. С. 124-130.

REFERENCES:

1. Hadzalo, Ya.M. & Luzan, Yu.Ya. (2020). Udoskonalennia derzhavnoho upravlinnia rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky ta silskykh terytorii Ukrainy [Improvement of state management for development of the agricultural sector of the economy and rural territories of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 11, pp. 6-18.
2. Riabokon, V.P. (2020). Detsentralizatsiia – shliakh do rozvytku silskykh terytorii v Ukraini [Decentralisation is the way to rural development in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 6-17.
3. Usiuk, T.V., Farion, L.V. (2018). Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti rozvytku silskykh terytorii za umov stalosti [The methodological approaches to evaluation of the development efficiency of rural areas in terms of sustainability]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 64-70.
4. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Yo., Bulavka, O.H., et al. (2020). Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2030 roku [Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period up to 2030]. Yu. O. Lupenko (Ed.). *Natsionalnyi naukovyi*

tsentr «Instytut ahrarnoi ekonomiky», Kyiv, Ukraine. 60 p.

5. Talavyria, M.P. (2016). Rozvytok silskykh terytorii na zasadakh stalosti [Development of rural areas on the basis of sustainability]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 1 (47), 2, pp. 146-150.

6. Patyka, N.I., Bulavka, O.H. (2021). Stratehichni oriientyry ta priorytetni napriamy staloho rozvytku silskykh hromad i terytorii v Ukraini v umovakh detsentralizatsii vlady [Strategic guidelines and priority directions for sustainable development of rural communities and territories in Ukraine in the context of power decentralization]. *Ekonomika APK*, 8, pp. 91-102.

7. Zoria O.P., Bardina T.O., Radionova YA.V. (2021) Innovatsiynyy rozvytok ahrarnoho vyrobnytstva yak stratehichnyy napryam zabezpechennya investytsiynoyi pryvablyvosti silskykh terytoriy [Innovative development of agricultural production as a strategic direction for ensuring the investment attractiveness of rural areas]. *Infrastruktura rynku*, no. 53, pp. 14-19.

8. Zoria O.P., Bardina T.O., Zorya S.P. (2021) Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya kontseptsii investytsiynoho zabezpechennya staloho rozvytku silskykh terytoriy [Theoretical and methodological foundations of the formation of the concept of investment support for sustainable development of rural areas]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 63, pp. 124-130.